

Otu Gburugburu Si Emetuta Omumu Asusu Igbo N' Ebe Nwatakiri No N' Uloakwukwo

Nke

Omeje, Monica O.

Ngalaba Mmuta Nka,
Mahadum Naijiria, Nsuka

monica.omeje@unn.edu.ng +2348063583030

Umjedemede

Gburugburu bu otu ihe nruaka na-emetuta omumu asusu Igbo n' usoro agumakwukwo n'ala Naijiria. Gburugburu nwata akwukwo hutara onwe ya nwere ike inwe ezi mmetuta, ma o bu ajo mmetuta n'onodu agumakwukwo ya. Nke a putara na mmetuta nke oma nwata akwukwo n'omumu asusu Igbo nwere ike dabere na gburugburu o siri puta. Otutu ihe di na gburugburu nwata akwukwo nwere ike imetuta ya n'omumu asusu Igbo gunyere: Onodu akunauba ezinaulo, Omume nne na nna, otu ogbo/omume ndi nkuzi na ndi ozo. Ihe ndi a niile di na gburugburu nwere ike ikwalite ma o bu budaa omumu asusu Igbo nwatakiri n' uloakwukwo. O bu nke a kpata odee jiri lebaa anya n'otu ihe ndi a niile di na gburugburu si enwe mmetuta n'omumu asusu Igbo nwatakiri n' uloakwukwo.

Okpurukpuoku: Asusu, Asusu Igbo, Gburugburu, Mmuta.

Mkpote/Nkowa Gburugburu.

Mmuta bu otu ihe di nnukwu mkpa n'ebe mmepe obodo o bula no. Nke a kpata e ji-asi na mmuta bu ide ji obodo o bula. Obodo o bula nke leghara mmuta anya na-ala azu na mmepe obodo. Obodo di otu a anaghi aga n'iru. Mmuta na-eweta mgbanwe n'akparamaagwa ndi mmadu bi n'obodo. Otu uzọ mmadu si eziputa mmuta na amamihe o nwere bu site n'isu asusu.

Nke a kpata na asusu bu otu uzọ mmadu na ibe ya sienwe mmekorita n'etiti onwe ha nke nwere ike idi n'udi ederede ma o bu n'udi ekwuru n'onu. O bu asusu ka e ji ama ihe mmadu bu n'obi. Anozie (2003) kwara asusu dika uda sitere n'olu mmadu nwere nghota mgbe ogan okwu di iche iche meghariri ahụ n'uzo di iche iche. Asusu bu njirimara ndi ma o bu mba o bula. O bu asusu ka e ji ama obodo mmadu siri puta. Igboanusi (2006) kwara na asusu bu ike obodo ma burukwa ngwa oru e ji echekwa omenaala. O rutukwara aka na asusu bu ihe kacha mkpa n' usoro nzikorita ozi ma o bu mgbasaa ozi nke mmadu. Asusu na agumakwukwo na-agako onu n'ih na o bu asusu ka e ji akuzi ihe n' uloakwukwo. O buru na e wepu asusu, o dighi uzọ ozo a ga-esi were na-akuzi ihe n'uloakwukwo. A bia n'uwa taa, e nwere otutu asusu di iche iche nke asusu Igbo bu otu n'ime ha.

Asusu Igbo bu asusu ndi Igbo na-asu dika asusu ara nne ha. Dika Agugu (2006) siri kwaa, asusu Igbo bu asusu sitere n'otu ezinaulo asusu nke ndi Niger-congo nke a na-akpo otu "kwa" wee puta. Otu njirimara asusu ndi a bu udaolu. N'ih nke a ka asusu Igbo jiri buru asusu udaolu. A ga- ahuta ndi Igbo na steeti ise di n'ala Naijiria nke gunyere: Abia Anambra, Ebonyi, Enugu na Imo. A ga-ahukwa ndi Igbo n'obodo dika Benue, Delta, Akwa Ibom, na Rivers.

Dika nkowa Ofomata (2007) siri gosi, mba o bula n'elu uwa nwere asusu e ji mara ya. N'ih nke a ka Igbo jiri buru asusu e ji mara ndi Igbo. O bu asusu Igbo ka onye o bula kporo onwe ya onye Igbo na-asu. Asusu

so n'omenaala N'ihhi na o bu site n'asusu ka e si amata agburu onye siri puta. Asusu Igbo na-akowa agburu ndi Igbo.

N'ala Igbo e nwere otutu olu Igbo di iche iche, mana ha niile ka a maara dika asusu Igbo. O bu ya kpata ndi Igbo ji atu ilu, si na Igbo na-asu n'olu n'olu, mana ha kwaa ukwara, o buru otu. Ogbalu (1979) kowara na o bu asusu Igbo na omenaala bu ihe jikotara ndi Igbo onu. Asusu Igbo so n'asusu di oke mkpa n'ala Naijiria. Nke a mere goomenti etiti jiri weputa asusu amaala ato umu akwukwo ga na-amu n'uloakwukwo n'ala Naijiria (FRN, 2014). Abu ndi ozo bu Awusa na Yoruba. Ma n'agbanyeghi nke a, otutu ihe ka naadoghachi omumu asusu Igboazu n'uloakwukwo. Otu n'ime ihe ndi a bu gburugburu nwata akwukwo hutara onwe ya.

N' eziokwu, gburugburu nwata akwukwo hutara onwe ya na-emetuta ya nke ukwu n'usoro agumakwukwo o kachasi, n'omumu asusu Igbo. E nwere ike ikowa gburugburu dika ebe ma o bu onodu mmadu, osisi, ma o bu anumanu hutara onwe ha. Gburugburu, nwata akwukwo putara ihe niile gbara nwata akwukwo okirikiri nke nwere ike ikwalite ma o bu kwadaa agumakwukwo ya. A bia n'omumu asusu Igbo, e nwere ike ikowa gburugburu dika ebe mmadu no wee na-etolite nke ndi mejuputara ya nwere ike ibu ndi nne na nna, ikwu na ibe, umunne, ndi enyi, ukwu osisi na umu anumanu di iche iche. Gburugburu nwatakiri no tolite na-emetuta omumu asusu Igbo ya n'ihhi na o bu asusu a na-asukari na gburugburu ebe nwatakiri bi ka o na-amutakari oso oso. Gburugburu nwere ike ibu ebe obibi ma o bu uloru, ulokwukwo ebe mmadu na-aga enweta ihe ndi ga-abara ya uru n'odiniihu. Gburugburu nwatakiri di oke mkpa n'ebe omumu asusu ya di. Gburugburu a haziri nke oma n'ebe ihe gbasara omumu asusu Igbo nwatakiri di ga- enye aka ikwalite omumu asusu Igbo nwatakiri ahụ nke ukwu. Nke a bu eziokwu maka na Bandura (1994) kowara na umuaka na-amutakari asusu site na nnomi nke o kporo 'model', nke gunyere nne, nna na umunne ya na ndi ikwu na ibe. Ya bu na nwata akwukwo o bula na-asukari asusu a na-asu na gburugburu ebe o si puta.

Nke a kpata Obiano (2008) jiri kowaa gburugburu dika ebe ndi ahụ mmadu na-ahutagasi onwe ya na onodu ndu ya kwa mgbe kwa mgbe. Echiche a dabara nke oma na atutu gburugburu nke nwa amadi. B. F skinner tuputara n'afu (1957). Atutu a na-ekwu na o nweghi ihe di nwatakiri n'isi mgbe a muru ya nke ga-enyere ya aka n'imụ asusu; kama umuaka na-amuta asusu di iche iche site n'ihe na-eme na gburugburu ebe ha siri puta, ya na site n'ige nti n'okwu ndi gbara ha okirikiri na-ekwugasi dika okwu ndi ezinaulo na ndi agbataobi ha na-ekwu. Skinner gakwara n'ihu kwuo na umuaka na-amuta asusu site n'inye ha nkwardo. O kowara na o buru na a jaa nwatakiri ike ma o kwuo okwu, obi ga-adi nwatakiri di otu a mma nke ga-eme ka o nwee mkpalite mmuo ma na-ekwu ya bu okwu ugboro ugboro. Ma o buru na a jaghi ya ike o bula, nwata ahụ agaghị enwe mmasi ikwu okwu di otu ahụ ozo. Dika o si kwuo, o bu uzo di otu a ka umuaka siamuta asusu. Nkowa atutu Skinner gosiri na umu akwukwo imuta asusu Igbo nke oma dabere n'omume na okwu ndi no na gburugburu ha. Nke a gunyere ndi nne na nna, umunne, otu ogbo, ndi isi ulokwukwo, na gburugburu ulokwukwo niile. O buru na ndi a niile mebere gburugburu umu akwukwo naenye aka jaa umuaka ike n'omumu asusu Igbo, a mara na umuaka ga-enwe ezi mkpalite mmuo na mmasi imu ya bu asusu nke oma. Ma na o buru na o dighi otu a, a mara na omumu asusu Igbo ga-ala azu n'ebe o di ukwu n'uloakwukwo. O bu nke a kpata odee jiri lebaa anya ka ihe ndi si na gburugburu nwata akwukwo si-emetuta ya n'omumu asusu Igbo n'uloakwukwo.

Etu Gburugburu Si Emetuta Umakwukwo N' Omumu Asusu Igbo N' Ulokwukwo

Gburugburu ka a kowara di ka ebe mmadu no wee na- etolite nke ndi mejuputara ya nwere ike ibu ndi nne na nna, ikwu na ibe, ndi enyi, ndi nkuzi, ukwu osisi na umu anumanu di iche iche. Gburugburu nwekwara ike ibu ebe obibi, uloru, ulokwukwo ma o bu ebe o bula mmadu na-enweta ihe ndi ga-abara ya uru n'odiniihu. Gburugburu nwata akwukwo naenwe mmetuta n'omumu asusu Igbo n'uloakwukwo. Nke a bu maka na o bu asusu a na-asu n'okirikiri ebe nwata akwukwo bi ka o na-amutakari osiso. Gburugburu nwata akwukwo gunyere ihe niile gbara ya okirikiri nke na-emetuta onodu agumakwukwo ya di ka: ndi ezinaulo ya, ndi nkuzi, otu ogbo, ebe omumu, ngwa nkuzi, oba akwukwo, ama egwuriegwu na otutu ndi ozo. Ugwu

(2010) kowara n'ebe omumu nwatakiri bu nke kwesisi idi n'udi ga-enyere ya aka maka ezi omumu asusu. Nke a putara na klaasi ebe nwatakiri no na-enwe omumu asusu Igbo kwesisi idi mma n'udi na ebe o bu la ga-adi ocha. O bu oru diiri ndi nkuzi na umu akwukwo idozi oche nke oma na ime ka ikuku na-abata ma na-apu otu o kwesisi na klaasi. Ezi gburugburu bu nke na-eme ka nwatakiri ma o bu umu akwukwo nwe obi iru ala maka ezi nkuzi na omumu asusu Igbo. Gburugburu di otu a na-enye aka n'ikwalite nkuzi na omumu asusu Igbo n'ulo akwukwo. Ya bu na gburugburu nwatakiri di ka o si gbasata omumu asusu Igbo kwesisi ibu ebe nwata ma o bu umu akwukwo ga-enwe afu ojuju na ya.

N'echiche nke ya, Nwadike (1990) mere ka a mata na agwa ndi nkuzi ufodu n' ebe umuaka no na-adoghachi haazu n'omumu asusu Igbo. O kwuru n' ufodu ndi nkuzi na- eti iwu na- amachibido umu akwukwo isu Igbona klasi karia naani oge e nwere ihe omumu n'asusu Igbo. Gburugburu ulokwukwo ebe a na -akpa agwa di otu a na - egbu mmasi umuaka nwere n'asusu Igbo. Umakwukwo ndi no na gburugburu ulokwukwo di otu a na- enwe akpomasi n' ihe omumu gbasara asusu Igbo. Gburugburu di otu a na-ebute onwu asusu Igbo oso oso.

Ozo dika ibe ya, umu akwukwo ndi bi na gburugburu ebe a na-asu asusu ozo na-abughi asusu Igbo di ka Awusa na Yoruba anaghi enwe mmasi n'ebe omumu asusu Igbo di n'ihina na olu asusu ndi a (Awusa na Yoruba) agbaala mgborogwu n'ime ha. Agbara (1999) kwuru na umuaka ndi no ebe a na-asu olu asusu abuo na- enwe ndoghachi azu n'omumu asusu Igbo. O na-egosi na onodu di otu a na-ebute ihe mgbagwojuanya n'ihina na umuaka na-agwakwo olu asusu abuo ndi a onu na- amaghi ama. Tinyere nke a bu omume ndi nne na nna ufodu ji bekee azulite umu ha n'ezinaulo. Otutu ndi nne na nna enweghi mmasi n'ebe asusu Igbo di, N'ihina ya, ha ejighi asusu Igbo azulite umu ha. Ufodu nne na nna bu naani bekee ka ha na-asuru umu ha n'ulo. Umuaka si na gburugburu ezinaulo ebe a na-asu naani bekee na-enwe akpomasi n'ebe omumu asusu Igbo di. Iji kwado nke a, Omeje (2009) siru na ufodu ndi nne na nna anaghi enye umuaka ha ohere imu ma o bu isu asusu Igbo n'ulo ha. N'uche nke ya, o kwuru na a bia n'echiche ndi nne na nna di otu a, isu asusu Igbo anaghi eziputa mmuta n'ebe nwatakiri no. Nke a wee buru nnukwu odachi nyere omumu asusu Igbo n'ihina na omume di otu a naegbu mmasi umuaka n'ebe ya bu asusu di.

Ihe ozo di na gburugburu nwere ike imetuta nwata akwukwo n'omumu asusu Igbo n' ulokwukwo bu onudu akunauba ezinaulo. Na mbido, izulite nwatakiri bu oke na oru diiri ndi nne na nna. O bu n'ihina nke a ka e ji wee na-ahu ezinaulo dika ndi o bu ha ka oru iduzi na igbaziri nwatakiri kacha di n'aka. Nke a bu maka na o bu site na agbamumbo ndi nne na nna ka nwatakiri o bu la ji abu onye bara uru n'obodo. N'ihina nke a, ezinaulo o bu la nwere akunauba ma jiri ezi obi tinye ya n' oru izu nwatakiri, ndi obodo niile na- erite uru di na ya.

N'ikwu eziokwu, onodu akunauba ezinaulo nwere ike ibutere nwatakiri agamniihu ma o bu ndaghachi azu dika o si gbasata omumu asusu Igbo ya. Nke a bu maka na ezinaulo nwere akunauba ga-agba mbu na ihe niile gbasara omumu asusu Igbo nwatakiri zuru oke maka mmuta. O dighi otu a n'ezinaulo e nweghi akunauba, omumu asusu Igbo nwatakiri si n'udi ezinaulo anaghi adi ire n'ihina na nne na nna anaghi enwe ego izutara nwatakiri ihe niile o choror maka agumakwukwo n'agbanyeghi ma uburu nwata o na-acha oku ka o bu na o naghia acha oku. N'echiche nke ya, Kanu (2018) mere ka a mata na onodu akunauba ezinaulo na-emetuta omumu asusu Igbo nwatakiri n'uzo ndi a:

>Etu ezinaulo si elegara agumakwukwo anya

>Uzo mmefu ego dika o si gbasata ugwo akwukwo, izuta akwukwoogu na ihe ndi ozo

> Ihe di ichiche e ji ebi ndu e nwere n' ulo

O mekwara ka a mata na ezinaulo zuru ka emee n' ihe gbasara akunauba na-akpachapuru ogugu akwukwo nwatakiri anya n' agbanyeghi ma nwatakiri o nwere isi akwukwo ka o bu na o nweghi. O bu ya kpata na

umụaka si n'ezinaụlọ dị otu a ji agucha akwụkwọ n' oge karịa ogbo ha ndị si n'ezinaụlọ enweghi akunauba. Nke a gosiri na onọdụ akunauba nne na nna sokwa emetuta omumụ asụsụ Igbo nwatakiri.

N' iganiihu, ihe ọzọ dị na gburugburu nwata akwụkwọ na-emetuta omumụ asụsụ Igbo ya bụ otu ogbo. Otu ogbo dika Anozie (2003) kowara bụ otu jikoro ndi niile amuru n'otu oge onu. Ndi niile a muru n'agbata afo ano na-abanye n'otu ogbo iji gosi na a muru ha otu mgbe. Asusu ndi otu ogbo na-enwe mmetuta di egwu n'ebe omumụ asusu Igbo nwatakiri no. Nke a bu maka na mgbe o bula nwatakiri na ndi ogbo ya na-egwuri egwu, ma n'ulo ma o bu n'uloakwukwo, o bu asusu ndi ogbo ya na-asu ka nwata na-asukari. Ozo bu na mgbe ndi otu ogbo nwatakiri na- asukari bekee, o na-ebutere nwatakiri ndaghachiazu n'omumụ asusu Igbo. N'aka nke ozo, n'otu ogbo ebe a na-agwakorita asusu bekee na Igbo onu, omumụ asusu Igbo nwatakiri na-ata akpu n'ihia na nwatakiri anaghi ama nke o ga-asu asu, o wee buru ihe nraahu diiri nwatakiri na-amu asusu Igbo.

Ngwa nkuzi bu otu ihe ozo di na gburugburu umu akwukwo nwere ike na-emetuta omumụ asusu Igbo n' uloakwukwo. Otutu ndi nkuzi anaghi eji ngwa nkuzi akuzi asusu Igbo, ebe ufodu ndi na-eji ya, anaghi ewebata ngwa nkuzi dabara adaba na nkuzi ha. Nke a bu n' ihia na otutu umu akwukwo anaghi enye aka n'izuta, ma o bu mebeta ngwa nkuzi zuru oke ga-enye aka n'omumụ asusu Igbo. Ngwa nkuzi bu umu ihe niile a na-ahu n'anya ma o bu anu na nti ma o bu emetu aka iji mee ka nkuzi di ire. Ngwa nkuzi di oke mkpa n'ebe omumụ asusu Igbo di N'ihia na o na-eme ka ihe a kuziri bamie umuaka n'uburu. N'ihia nke a ka Nwadike (1998) jiri kowaa ngwa nkuzi dika umu ihe ndi ahụ onye nkuzi naewebata na nkuzi iji nyere ya aka n'ime ka umuaka ghota ihe o na-akuzi nke oma. Onye nkuzi ji ngwa nkuzi akuzi ihe naeme ka nkuzi ya ruo ala ma doo anya. N'ikwalite ezi omumụ asusu Igbo, o ga-adi mma ka e jiri ngwa nkuzi dabara nke oma nke ga-akwalite omumụ na otito asusu Igbo nke ukwu. Ma na o dighi otu a na gburugburu otutu uloakwukwo. Akwukwo ogugu e ji akuzi asusu Igbo adighi otutu n'oba akwukwo n'uloakwukwo di iche iche. Umu akwukwo naenwekwa nsogbu n'ime ihe omume e nyere ha mee n'asusu Igbo n'ihia uko akwukwo ogugu n'oba akwukwo. N'otu aka ahụ, a naghi ahụ edemede e dere n'asusu Igbo ebe o di otutu n'intaneti. Laabu asusu ga-enyere ndi nkuzi aka ikuzi asusu Igbo anaghi aru oru. Mgbe ufodu, o buru na laabu asusu naaru oru, oku latrik agaghị adi. Nke a na-emetuta mmetu nke oma umu akwukwo n'ebe o di ukwu. O bu ihe ndi a niile di na gburugburu na-emetuta omumụ asusu Igbo n'ebe nwatakiri no ka odele lebara anya wee nye ntunye aru maka nkwalite nkuzi na omumụ asusu Igbo n'uloakwukwo.

Ntunye Aru / Mmehi.

Otutu ihe di na gburugburu na-emetuta omumụ asusu Igbo n'uloakwukwo ka a ruturu aka n'ederede a. Ihe ndi a niile gunyere akparamaagwa ndi mmadu nke putara omume ndi nne na nna, ndi nkuzi, otu ogbo. Onodu akunauba ezinaulo, ngwa nkuzi, laabu asusu na olu asusu ndi ozo. Ihe ndi a niile na- akwada mmasi umu akwukwo n'omumụ asusu Igbo. Otutu umu akwukwo na ndi nkuzi ka o na-eme ihere ikwu na ha na-amu ma o bu akuzi Igbo n'uloakwukwo. Ufodu ndi nkuzi na-ezo onwe ha ezo n'ebe ndi nkuzi ibe ha no, igosiputa na ha bu ndi nkuzi Igbo. Nke a bu n'ihia omume ma o bu agwa ndi no na gburugburu ha na-akpasu ndi na-amu ma o bu akuzi Igbo n'uloakwukwo. Omume di otu a joro njo nke ukwu. Otutu umu akwukwo ejirila maka agwa di out a a naakpasu omumụ asusu Igbo wee gbanari igu asusu Igbo na mahadum. Nke a kpatara o ji di mkpa na e nyere nwata akwukwo o bula nwere mmasi igu asusu Igbo ezi nkwo. Nke a ga-enyere nwata di otu a aka ime nke oma ma newekwa ike ikwuputa okwu nke oma n'ebe ndi guru asusu bekee na ndi mere ihe omumụ ndi ozo no. Nkwado di otu a nwere ike isi n'aka ndi nkuzi n'udi ija nwata gosiri mmasi imu asusu Igbo ike, na inye ya okwu mgbamuume. Agbata ga-adi n'etiti ndi nkuzi na umu akwukwo choro imu Igbo ga-abu naani nke ihunaanya na nsopuru. Omume di otu a nke ga-esite n'aka ndi nkuzi ga-enye aka n'ebe o di ukwu n'ikwalite mmasi umu akwukwo n'omumụ asusu Igbo.

N'iji tinyere nke a, ndi isi uloakwukwo kwesisi iweputa otu ubochi ma o bu otu izu uka a ga-amaputa maka oge ndi Igbo. N'oge di otu a, a ga-aja umu akwukwo ike ka ha na-asu naani asusu Igbo, ma gosikwa ihe nkiri di iche iche gbasara asusu na omenaala Igbo. Gburugburu uloakwukwo ebe a na-eme ihe di out a ga-enye aka n'ebe o di ukwu ikwalite otito asusu Igbo n'odinihu.

Ndị Goomenti n' onwe ha kwesikwara inye aka iji hụ na gburugburu ebe a na-agu akwụkwọ ga-abụ nke ga-adọta mmasị ụmụ akwụkwọ n'omumụ asụsụ Igbo. Ha nwere ike ime nke a site n' iwepụta atumatu nke ga-enye ụmụ akwụkwọ ndị nwere mmasị ịgụ asụsụ Igbo na mahadum ohere ịgụ akwụkwọ n'efu. Atumatu di otu a nke ga-esite n'aka goomenti ga-enye aka n'ikwalite mmasị ụmụ akwụkwọ n'omumụ asụsụ Igbo, ma wetakwa otito asụsụ Igbo n'odinaihu.

Ndị nne na nna nwekwara oke na orụ diri ha n'ebe gburugburu ụmụ akwụkwọ di. N' agbanyeghi otu onodu akunauba ezinaulo siri di, ndi nne na nna kwesiri idi na-enye ụmụ ha ezi nkwa n'osusu asusu Igbo n'ulo. Nke a gaenyere umuaka aka inwe ezigbo ntala n'osusu na omumu asusu Igbo n'ulokwukwo.

O bu uche odee na o buru na-etinye arọ niile o tụtara n'ebe a n'oru, na gburugburu ụmụ akwụkwọ ga-abụ nke ga na-akwalite nkuzi na omumu asusu Igbo n'odinaihu.

Edensibia

- Agbara, S. E. (1999). *Mbido Igbo*. Kawuriz and Manilas publishers Ltd.
- Agugu, M. O. (2006). *Ndi Igbo na akuko ala ha*. Nsukka. Eva Unique printing and Publishing Press.
- Anozie, C. C. (2003). *Igbo kwenu: Akuko na Omenaala ndi Igbo*. Enugu: Computer Edge Publishers.
- Bandura, A. (1994). Social Learning through Imitation. In M. R. Jones (ed). *Nebraska symposium on Motivation*. Lincoln: University of Nebraska Press
- Federal Republic of Nigeria, (2014). *National Policy On Education*. Abuja: NERDC
- Igbonusi, H. (2006). Is Igbo an endangered Language? *Multilingual Journal of Cross- Cultural and Interlanguage Communication*. 25, 443- 452
- Kanu, B. E. (2018). *Mmetuta Gburugburu na Mmeta nke oma Umụ akwụkwọ n' Omumu Asusu Igbo na Mahadum Naijiria*, Nsukka. Unpublished B. Ed project, University of Nigeria, Nsukka.
- Nwadike, I. U. (1990). *Nka na usoro Nkuzi Igbo* Nsukka: Ifunanya Publishers.
- Nwadike, I. U. (1998). *Opuruike Edemedede Igbo*. Obosi: pacific publishers.
- Obiano, E. (2008). *the Effect of Environment Towards Learning*. Nsukka: M B E Publishers.
- Ofofata, C. (2007). *Ju o M Igbo*: Enugu: Format Publishers.
- Ogbalu, F. C. (1979). *Omenaala Igbo*. Onitsha: University Publishers
- Omeje, M. O (2009). *Effects of Communicative Method on Secondary Students Achievements And Interest In Letter Writing In Igbo Language*. Unpublished Ph. D Thesis, University of Nigeria Nsukka.
- Ugwu, C. I. (2010). *Mmetuta Gburugburu n' Omumu Asusu Igbo Umụ akwụkwọ n'okpuru Ochichi Udenu di n' Enugu Steeti*. Unpublished B.ed project, University of Nigeria, Nsukka.